

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
INFRASTRUKTÚRA, KRITIKUS
INFRASTRUKTÚRA BIZTONSÁG**

Időszak:

2012. október

Dátum:

2012. november 16.

SZÁZADVÉG
ALAPÍTVÁNY

SZÁZADVÉG
Gazdaságkutató zrt.

STRATEGOPOLIS
KÖMPÖLTASZTER, TÁRSADALOM- ÉS SZÁZADPOLIS

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

Tartalom

Vezetői összefoglaló.....	1
1 Hitelezési körkép.....	3
1.1 Külső és belső kockázati tényezők.....	3
1.1.1 Hitelezésveszteség-elszámolás a bankrendszerben	4
1.2 Régiós összevetés	9
1.3 Vállalati hitelezés	10
1.4 Lakossági hitelezés	11
2 Az önkormányzati adósság rendezése	15

Vezetői összefoglaló

A hazai pénzügyi rendszert övező külső kockázatok között továbbra is a globális konjunktúra gyengülése és az eurózóna válsága számítanak a legfontosabbaknak. Elsősorban az eurózóna válságkezelő törekvéseinek hatására **a hazai országhoz tartozó kockázatot kifejező 5 éves CDS felár több mint 100 bázispontot süllyedt október folyamán.** A folyamatot támogatta egy szabályozási változás is, ami technikai hatást fejtett ki a spreadekre. A hazai tényezőket tekintve a rossz portfólióminőség, a lejáratú diszkrépancia, a bankszektor magas külföldi forrás-kitétsége, a romló növekedési kilátások és az emelkedő fiskális terhek jelentik a legfőbb kockázatokat.

Az adósok nemfizetéséből fakadó veszteségek elszámolására alapvetően két lehetőség áll a bankok rendelkezésére: értékvesztés képzése vagy a portfólió tisztítása. Az értékvesztés-képzés meghatározásában szerepet játszó mögöttes fedezetek értékelésének bizonytalansága jelentős kockázatot hordoz magában. **Az MNB véleménye szerint érdemes lenne felülvizsgálni az értékvesztés elszámolási és fedezetértékelési szabályokat.** A jelenlegi értékvesztés-képzési szabályok azt is lehetővé teszik a bankok számára, hogy többszörös átstrukturálással növeljék jövedelmüket, így a bankok hosszabb ideig tartják mérlegükben a problémás hiteleket, és elhalasztják a veszteségekkel való elszámolást.

Amellett, hogy **a nemteljesítő állomány magas szintje kockázatot rejt magában a hibás értékelés miatt, erodálja a jövedelmezőséget és forrásokat von el az új hitelezéstől.** Mivel azonban a portfóliótisztítás (pl. követelés értékesítésének) lehetőségei korlátozottak, ezért az MNB az értékvesztéssel való fedezettség emelésének előírását javasolja, hogy egy esetleges sokk esetén ne kelljen kiugró veszteségeket elszenvednie a bankrendszernek. Ez azonban a magas nemteljesítő állomány befagyasztását is jelenti egyben, és erősíti a bankrendszer prociklikusságát.

A régiós bankrendszerek vizsgálatánál azt láthatjuk, hogy azokban a gazdaságokban, ahol megindult a hitelezés (Lengyelország, Csehország és Szlovákia), az új hitelek kedvezően befolyásolták a nemteljesítő állomány és egyúttal a jövedelmezőség alakulását is. Ez a pozitív visszacsatolás jelentős szerepet játszik abban, hogy ahol sikerült megfordítani a kedvezőtlen hitelezési tendenciákat, ott a gazdaság stabilabb helyzetben van.

Az MNB kifejtette legfrissebb Stabilitási jelentésében, hogy **a bankok az alacsony jövedelmezőségre a lakossági devizaalapú jelzáloghitelek kamatmarzsának szélesítésével reagálnak.** Bár április 1. óta az újonnan nyújtott hitelek kamatozása már csak referenciakamathoz kötött lehet, a meglévő hitelállomány nagy részén nem érvényesült az új szabály. Egyfelől kedvezőnek tekinthetjük azt, hogy a bankok képesek a kamatmarzs szélesítésével elnyelni veszteségeiket és fenntartani működésüket, másfelől viszont hosszú távon mindez növekedési áldozatot jelent, és a pénzügyi közvetítőrendszer hatékonyságát csökkenti. Emellett a magas kamatmarzs az kontraszelekció, valamint a további portfólió-romlás veszélyét is magában hordozza.

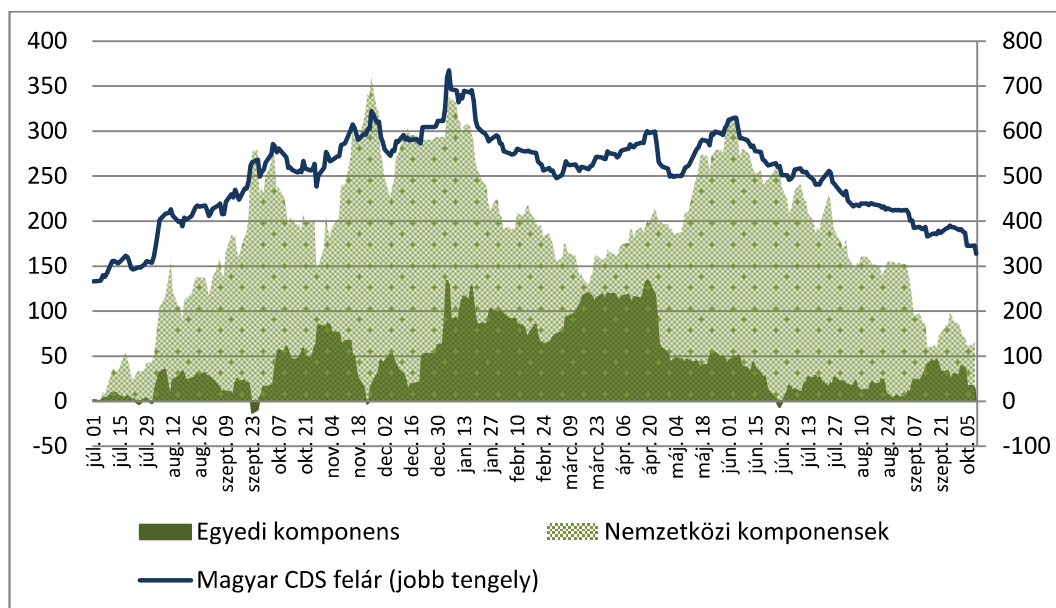
Az önkormányzati adósság átvállalása és az adósságok újratermelődését akadályozó intézkedések kedvezőek lehetnek a bankok számára. A kockázatok mérséklődésével ugyanis csökkenhet a céltartalék-képzés, és a portfóliótisztulás is a jövedelmezőség javulását eredményezheti. Amennyiben azonban az állam egy nagyobb mértékű (20-25 százalékos) diszkontot róna a bankokra, az vélhetően jelentős mértékű veszteséget okozna a bankszektorban. Az önkormányzati hitelfelvétel kormányzati engedélyhez kötése mellett fontos lenne, hogy a bankok körültekintően végezzék el az ügyfél- és ügyletminősítést ezen üzletágban is, amivel az erkölcsi kockázat, így a jövőbeli államháztartási kockázat elkerülhető.

1 Hitelezési körkép

1.1 Külső és belső kockázati tényezők

A hazai pénzügyi rendszert övező külső kockázatok között továbbra is a globális konjunktúra gyengülése és az eurózóna válsága számítanak a legfontosabbaknak. Bár az EKB kötvényszerzési programja, az euróövezeti válságkezelő rendszerről (ESM) és a fiskális paktumról szóló jogszabályok jóváhagyása, a bankunió felállításának tervei, valamint a Fed harmadik mennyiségi lazítási programja javították a globális befektetői hangulatot, a kockázatok továbbra is fennmaradnak a részletek kidolgozása és a periféria országok helyzete miatt. A költségvetési megszorítások miatt a növekedési kilátások romlása várható, ami további nyomást jelent az európai bankrendszereknek. Mindazonáltal **főként az eurózóna válságkezelő törekvéseinek hatására a hazai országhoz tartozó 5 éves CDS felár több mint 100 bázispontot süllyedt október folyamán** (1. ábra). A CDS nemzetközi szintű mérséklődésében ugyanakkor – egyes piaci vélemények szerint – szerepet játszott az EU november 1-jétől érvényes rendelete, mely tiltást fogalmaz meg a fedezetlen short ügyletekre, és az ebből fakadó pozíciózárási kényszer esést okozott az árakban. Emellett április óta a hazai tényezők javulásának köszönhetően is nagymértékben csökkent az ország kockázati megítélése.

1. ÁBRA: A MAGYAR 5 ÉVES SZUVERÉN CDS-FELÁR DEKOMPONÁLÁSA

Forrás: MNB, Stabilitási jelentés, 2012. november

Eközben a vezető jegybankok által végrehajtott likviditásbővítés növelte a kockázatosabb, ugyanakkor magasabb hozamot ígérő eszközök felé irányuló keresletet is, ami a még mindig magas kockázati prémiumot fizető magyar állampapírok piacára is kedvezően hatott. Ennek eredményeként az év eleje óta több mint 1000 milliárd forinttal nőtt a külföldiek kezén lévő hazai állampapír-állomány, ez azonban magában rejti a hirtelen forráskiáramlás (sudden stop)

veszélyét. Bár javultak a finanszírozási feltételek, a külső adósság és az államadósság magas szintje miatt továbbra is sérülékeny is az ország. Az EU/IMF-megállapodás stabilabb befektetői megítélést eredményezhetne.

1.1.1 Hitelezésiveszteség-elszámolás a bankrendszerben

A hazai tényezőket tekintve a rossz portfólióminőség, a bankszektor magas külföldiforrás-kitettsége, a romló növekedési kilátások és az emelkedő fiskális terhek jelentik a legfőbb kockázatokat. A 90 napot meghaladó fizetési késedelemben lévő követelésállomány júniusban a teljes hitelportfólió 13,7 százalékát tette ki, ami régiós összevetésben is rendkívül magasnak számít. A vállalatok esetében 18,2 százalékos, míg a háztartásoknál 16,2 százalékos volt a nemfizetési arány. Az egyre növekvő nemteljesítő hitelállományt (NPL) tekintve a romló gazdasági környezet miatt már nem csak az újonnan problémássá váló hitelekre kell értékvesztést képezniük a hitelintézeteknek, hanem a már meglévő problémás állományra képzett értékvesztést is növelni kell. Amennyiben csökken a fedezetek értéke, például esnek a lakásárak, vagy a gyengülő forint növeli az árfolyamkitettséget, az új értékvesztés elszámolását teheti indokolttá. Mindez óvatosságra készíteti a bankokat, ami a hitelezési hajlandóságuk csökkenését eredményezi.

A nemfizetésből fakadó veszteségek elszámolására alapvetően két lehetőség áll rendelkezésre: értékvesztés képzése és a portfólió tisztítása. A céltartalékképzés szintén a hitelezési veszteség-elszámolás egyik módja, amit azonban a mérlegen kívüli tételekre¹ kell képezni. A jövőbeni, még nem azonosított, de várható veszteségeket az általános kockázati céltartalék hivatott fedezni (pl. végtörlesztés).

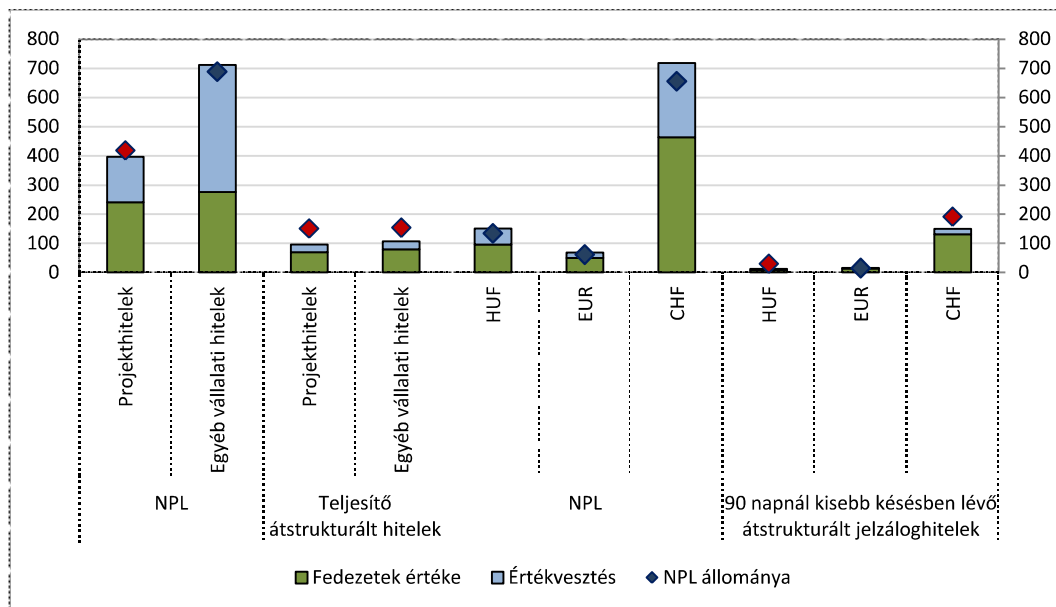
(1) Értékvesztés-képzés esetén egy tartalék jelenik meg az eredménykimutatásban, melynek mértéke portfólióminősítési szabályokhoz van kötve, és alapvetően már azonosított egyedi veszteségek fedezésére szolgál. Amennyiben a követelés megtérülése a vártnál jobban alakul, úgy lehetőség van az értékvesztés visszairására, ami az eredményt javító tétel lesz. Az értékvesztéssel való megfelelő fedezettség csökkenti a finanszírozási kockázatokat, illetve annak a kockázatát, hogy egy esetleges sokk esetén kiugró veszteségeket kelljen elszenvednie a bankrendszernek.

Az MNB stabilitási jelentése alapján jelenleg a vállalati projekthiteleknel és az átstrukturált deviza jelzáloghiteleknel tapasztalható alulfedezettség (2. ábra). Az átstrukturált, de még teljesítő vállalati hiteleknel, illetve 3 hónapnál kisebb késésben lévő jelzáloghiteleknel szintén alulfedezettség figyelhető meg. Az alulfedezettség azt jelenti, hogy a már megképzett értékvesztés és a hitel mögött álló fedezetek együttes értéke nem éri el a fennálló hiteltartozás mértékét, és további értékvesztés képzése válhat szükségessé. A vállalati projekthitelek esetében ez az igény különösen érvényes, amennyiben a fedezet értékelése egy korábbi, optimistább

¹ Mérlegen kívüli tétel olyan, szerződés alapján fennálló mérlegen kívüli kötelezettség, amely pénzeszköz vagy egyéb eszköz átadására, illetve átvételére vonatkozik, a mérleg fordulónapján már fennáll, de mérlegtételkénti szerepeltetése egy jövőbeni esemény bekövetkezésétől vagy a szerződés teljesítésétől függ.

jövőjét alapján történt. A lakossági deviza alapú jelzáloghiteleknek a fedezetek értékének bizonytalansága mellett a forintárfolyam gyengülése okozhat pótlólagos értékvesztés-képzési igényt. Pontosabb képet kapnánk a fedezettségről, amennyiben figyelembe vennénk a céltartalék-képzés mértékét is, ehhez azonban nem áll rendelkezésünkre adat.

2. ÁBRA: A BANKRENDSZER EGYES HITELTÍPUSAINAK FEDEZETTSÉGE (2012. JÚNIUS, MILLIÁRD FT)

Forrás: MNB, Stabilitási jelentés, 2012. november

A bizonytalanságot növeli az is, hogy a mögöttes fedezetek valós értékének meghatározása is problémát okozhat, és különösen nagy kockázatot jelent ez abban az esetben, ha a nemteljesítő hitel állománya nagy. Emiatt – az MNB megállapítása szerint – **érdemes lenne felülvizsgálni az értékvesztés elszámolási és fedezetértékelési szabályokat.** A fedezetként szolgáló lakóingatlanok értékelése és újraértékelése jellemzően statisztikai alapon, a lakásárindexek felhasználásával történik, és az újraértékelés gyakorisága is bankonként különbözik. A vállalatok esetében a külső értébecslő alkalmazása jellemző, az újraértékelés gyakorisága pedig általában 1-2 évre tehető. Az MNB kifejti legfrissebb stabilitási jelentésében, hogy fontosnak tartja a fedezetértékelési szabályok egységesítését és az újraértékelés gyakoriságának növelését.

A jelenlegi értékvesztés-képzési szabályok azt is lehetővé teszik a bankok számára, hogy többszörös átstrukturálással növeljék jövedelmüket, miközben a várhatóan szükségesnél kisebb értékvesztést számolnak el. Ennek során elhalasztják a veszteségekkel való elszámolást a rövid távú jövedelmezőségi célok érdekében. A tömeges átstrukturálás azonban hosszú távon kedvezőtlen, mert gyakran nem a fizetőképesség visszaállítása a cél, hanem a problémákkal való szembesülés későbbre halasztása. Ezáltal tehát a bankok hosszabb ideig tartják mérlegükben a problémás hiteleket, és elhalasztják a veszteségekkel való elszámolást. A nemteljesítő állománynak továbbá az elszámolást követően is lehetnek költségei, amelyeket a bankoknak később kell viselniük.

(2) Alternatív megoldást jelent a rossz hitelek végleges kivezetése, vagyis a portfólió tisztítása. **A portfólió tisztítása egyben az adott pillanatban fennálló veszteség realizálását is jelenti, és a kezelés módjától függően költséges és nehézkes is lehet.** A nemteljesítő hitelek értékesítése esetén az árak eredményre gyakorolt hatása nem egyértelmű. A nyilvántartott nettó érték alatti értékesítés csökkenti, míg az a feletti növelheti a banki eredményt. A követelés értékesítése mellett egyéb megoldásokat is alkalmaznak a bankok a nemteljesítő állományok kezelésére, melyeket a PSZÁF az alábbiaknak megfelelően gyűjtött össze:

- A követelés eladása;
 - sok esetben az alacsony kereslet miatt korlátozottan van csak lehetőség.
- A hitel mögött álló fedezet érvényesítése;
 - az eljárás jellemzően hosszadalmas és költséges, így a követelés értékesítéséhez hasonlóan kevésbé népszerű.
- A problémás és problémamentes hitelállomány szétválasztása, majd különálló kezelése;
 - ezáltal jobban elválik az a tőkeigény, amelyet a bank új hitelezésre, illetve meglévő veszteségeinek megkötésére kell fordítania.
- A fedezetek visszavétele és hasznosítása (főként kereskedelmi ingatlanok esetében);
 - ki kell várni a kedvezőbb piaci értékesítési lehetőségeket.
- A fedezet értékesítése az ügyféllel közösen;
- Az ügylet átstrukturálása;
 - csak akkor érdemes, ha az ügyfél fizetési nehézsége várhatóan átmeneti.

A portfólió értékesítésének piaca jelenleg nem elég nagy a rossz minőségű hitelek felszívásához, és a többi lehetőség is időigényes, ezért **egy rendkívül lassúnak számító tisztítás történik a magyar bankrendszerben.** Az MNB számításai szerint a jelenlegi sebesség fennmaradása esetén 6-8 év alatt kerülne ki a teljes rossz portfólió a bankrendszerből. Ez rendkívül kedvezőtlen a bankok számára, ugyanis **a nemteljesítő állomány magas szintje kockázatot rejt magában a hibás értékelés miatt, erodálja a jövedelmezőséget és forrásokat von el az új hitelezéstől.** De mivel a portfóliótisztítás lehetőségei korlátozottak, ezért az MNB az értékvesztéssel való fedezettség emelésének előírását javasolja. Jelenleg az értékvesztés-képzési szabályok a követelésből származó várható veszteség értékvesztéssel való fedezését követelik meg. A szabályok azonban kombinálhatóak egyéb szempontokkal is, például a nemteljesítés óta eltelt idő hosszúságával vagy iparág-specifikus értékvesztési elvárásokkal.

Az MNB véleménye szerint **az értékvesztés-képzési szabályok szigorítását** követően kedvező esetben a bankok felgyorsítanák a portfóliótisztítást a veszteségképzés elkerülése érdekében. Amennyiben mégis képeznének veszteségeket, az biztonságosabbá tenné a bankrendszert. Az elemzők ugyanis kiemelten figyelik a nemteljesítő hitelek szintjét a régiós bankrendszerek kockázatoságának megítélésekor.

Nem vitatjuk, hogy létezhet 'kedvező' eset, de azt gondoljuk, hogy a jelenlegi helyzetben **megkérdőjelezhető a hatása** egy ilyen lépésnek. Egyrészt minden ilyen szigorítás visszafogja a

bankok hitelkínálatát, hiszen mind a meglévő, mind az új hitelállomány mögé nagyobb értékvesztési fedezetet kell képezni, ami **visszafogja a hitelkínálatot**. Másrészt az MNB elemzése **nem veszi figyelembe, hogy a hazai bankrendszer nem homogén**. A bankok egy része feltehetően a korábbi óvatos hitelezés, a megfelelő kockázatkezelés miatt jelenleg is profitábilis, még a bankadóval együtt is. Másrészt viszont néhány bank jelentős veszteséget kénytelen elkönyvelni évről-évre, amely nemcsak a bankadóból, hanem a korábbi hitelezés túlzott kockázatvállalásából ered. Mindezért az egységes szabályozásnak a hatása nehezen becsülhető és egyedi kezelést igényel, hiszen itt különböző portfólió szerkezetekről és stratégiáról van szó. Az MNB elemzéséből hiányzik továbbá az anyabankok helyzetének bemutatása és ennek a hazai leánybankokra gyakorolt hatása. Számos esetben valószínűsíthető, hogy a hitel- és forráscsökkentés, valamint a meglévő hitelportfólió kockázati csökkentése elsősorban azt a célt szolgálja, hogy az anyavállalattól korábban felvett forrás összegét mérsékelje, illetve számára tőkefinanszírozást biztosítson.

Az általunk megkérdezett banki elemzők többsége alapvetően pozitívan ítéli meg a kötelező értékvesztéssel való fedezettségi szint emelését, ám véleményük szerint az időzítést tekintve jelenleg nem lenne kedvező, mivel az amúgy is rossz jövedelmezőséggel küzdő bankok terheinek növelése csak erősítené a prociklikusságot. Egyes intézményeknél ennek nem lenne jelentősége a megfelelő portfólióminőség miatt.

Az MNB felmérést végzett a bankok körében, mely során a nemteljesítő hitelek kezeléséről tett fel kérdéseket. A hitelintézetek meglátása szerint a hitelezői jogok erősítése, illetve a fedezetértékesítési eljárások gyorsítása javíthatná a nemteljesítő hitelek kezelését. A jogi környezet javításának érdekében fontos lehet a kormányzat, a hitelezők érdekképviselője és a felügyeleti szervek közötti együttműködés kialakítása. Az MNB szerint az alábbi témakörök lennének érdemesek megvizsgálni:

- Az adósságelengedéssel kapcsolatos adó- és számviteli jogszabályok enyhítése növelné a felek közötti megegyezés esélyét.
- A végrehajtási és felszámolási eljárások működési kereteinek felülvizsgálata (pl. a végrehajtók és felszámolók ösztönzésének és számon kérhetőségének erősítése, szakmai felügyeletük és működésük átláthatóságának javítása stb.)
- A magánszemélyek csődjének jogi kialakítása.
- Az értékvesztés-képzési és a fedezetértékelési szabályok szigorítása.

Általában véve a veszteségképzési gyakorlatot tekintve megfigyelhető egy jelenség, mely rendkívül kedvezőtlen a reálgazdaság számára. **A bankok veszteség-elszámolására jellemző a prociklikusság, vagyis az szorosan együtt mozog a reálgazdaság ciklusaival. Emiatt adott esetben felerősíti a fellendülést vagy éppen elmélyíti a dekonjunktúrát.** Ennek oka abban rejlik, hogy a dinamikus növekedés időszakában alacsony, miközben gazdasági visszaesés esetén jelentősen magas a veszteség-elszámolás mértéke, ami felerősíti a gazdaság ciklikusságát. Lassuló növekedés esetén a bankok romló pénzügyi helyzete és fokozott kockázatkerülése miatt a

hitelkínálat a hitelkeresletet meghaladóan csökken, a hitelezési hajlandóság visszaesik. Prosperitás idején több oka van az elégtelen értékvesztés képzésének. Ezeknek két nagy csoportját a kockázatok időbeli alakulásának nem megfelelő megítélése, valamint a menedzsmentre ható ösztönzők és szabályozási környezet képezik.²

A kockázatok helytelen megítélése egyrészt információs aszimmetriával, másrészt az intézményi memória hipotézisével magyarázható.

- Az információs aszimmetria szerint a bankok kedvező időszakban túlbecsülik, a gazdaság visszaesésének idején pedig alulbecsülik az ügyfelek hosszabb távú fizetőképességét.
- Az intézményi memória hipotézise azt mondja ki, hogy a legutolsó gazdasági visszaeséstől időben eltávolodva a bankok elfelejtik a korábbi időszak problémáiból tanultakat. Ez utóbbi a szakembergárda kicserélődésére, valamint pszichológiai tényezőkre vezethető vissza.

A menedzsmentre ható ösztönzők és a szabályozási környezet az alábbi csatornákon keresztül torzítják a megfelelő mértékű veszteségképzést:

- A racionális nyájhatás több összekapcsolódó jelenségre épülhet, melyek empirikusan igazoltak. A reputáció vagy megbízó-ügynök elmélet szerint a banki vezetőket relatív módon, az iparághoz képest értékelik. Ez azt eredményezi, hogy amennyiben a vezető követi a többiek stratégiáját, akkor kisebb a kockázata annak, hogy az átlaghoz képest alulteljesít, mint ha egyedi stratégiát követne. A vezetők megítélése ráadásul rövid távú teljesítményen alapszik, így döntéseiknél a hosszú távú érdekek a háttérbe szorulnak. Az információs zuhatag modell szerint a később belépő szereplő követi a korábbi résztvevőket, miközben a saját információját figyelmen kívül hagyja. Ezt azért teszi, mert azt feltételezi, hogy a többi szereplő összességében több információt birtokol.
- A veszteség-elszámolási szabályok gyakran csak utólag, a veszteségek láthatóvá válásával engednek meg értékvesztés-elszámolást, így az adósok minőségének változását követő magatartás alakul ki. Ennek elkerülését célozza az ún. dinamikus tartalékképzés, melynek keretében fellendülés időszakában kiegészítik az elszámolt veszteségeket a teljes ciklus figyelembevételével, és 2013 januárjától kerül fokozatosan bevezetésre.

Emellett az is a prociklikusságot erősíti, hogy amennyiben a bank a kedvezőbb időszakban növelné veszteségelszámolását a jövedelmének simítása céljából, azzal egyúttal csökkentené belső tőkeképzési lehetőségeit. A jövedelemsimítás ugyanakkor javítja a bankok vezetőiről alkotott megítélést a külső érintettek számára (ügyfelek, tulajdonos, felügyelet). A veszteségelszámolás mellett a banki jövedelem és tőkehelyzet, a fedezet és a hitelnyújtási hajlandóság is lehet prociklikus. Magyarországon ezt a jelenséget erősíti a bankokat érintő, a válsághoz fűződő fiskális terhek (pl. válságadó, végtörlesztés, tranzakciós adó stb.). **Az általunk megkérdezett banki elemzők többsége egyetértett abban, hogy ezek a terhek a mérlegstruktúra változásán**

² Bethlendi András (2006): „A hazai bankok hitelezésivesztés-elszámolásának vizsgálata”, MNB-tanulmányok 56.

keresztül növelik a bankok tőkeáttételét, és ezzel éppen a vállalati hitelezésben szűk keresztmetszetet jelentő hitelezési hajlandóságot rontják.

1.2 Régiós összevetés

A régiós bankszektorok portfólióminőségét elemezve a PSZÁF két jól elkülönülő csoportra osztotta kockázati jelentésében a környező országokat. **Azokban a gazdaságokban, ahol megindult a hitelezés (Lengyelország, Csehország és Szlovákia), az új hitelek kedvezően befolyásolták az NPL ráták alakulását.** Az NPL ráta ugyanis alapvetően kétféle módon mérséklődhet: vagy új hitelezés, vagy a nemfizető hitelállomány mérséklődése révén. A hitelezésben aktív országokkal ellentétben Magyarországon, Szlovéniában, Bulgáriában és Romániában egyre romlott a portfólióminőség. Romániában, Lengyelországon és Magyarországon, ahol magas a deviza alapú hitelek aránya, és a pénzügyi válság során bekövetkezett árfolyamgyengülés növelte a törlesztőrészleteket, ott emiatt nehezebb helyzetbe kerültek az adósok. Volt azonban egy lényeges eltérés a magyar és a lengyel bankok viselkedésében: mialatt hazánkban a fontosabb devizák irányadó bankközi kamatlábai nagymértékű csökkenése ellenére nőttek a hitelkamatok, addig Lengyelországban mérséklődtek a devizahitelek kamatai, ami sok esetben összességében alacsonyabb törlesztőterheket eredményezett.

Bulgáriában és Romániában is magas volt a devizahitelek aránya, és esetükben a svájci frank alapú hitelek helyett az euró alapú hitelek domináltak. Mivel Bulgária valutatanácsot működtet, így ott nem áll fenn az árfolyamkockázat, a növekvő munkanélküliségi ráta és a stagnáló hitelezés mégis az NPL ráta emelkedését okozta. Romániában ezzel szemben kisebb mértékű volt a munkanélküliségi ráta emelkedése, és a hitelállomány is tudott bővülni, a törlesztőrészletek emelkedése mégis növelte a nemfizető állományt. Magyarországon mindezek a kedvezőtlen hatások együttesen következtek be: nőtt a munkanélküliségi ráta, csökkent a teljes hitelállomány, és a forint svájci frankkal szembeni jelentős mértékű gyengülése, valamint a kamatspreadek emelkedése is növelte az NPL rátát. Emellett a végtörlesztés is rontotta a portfólióminőséget, mivel a jó hitelek egy része kikerült az állományból. Csehországban és Szlovákiában nem volt jelentős mértékű devizahitelezés, így ott ez a probléma fel sem merült. Szlovéniában ugyancsak nem volt jellemző a devizahitelezés, viszont a romló gazdasági környezet és a hitelezési aktivitás lassulása növelte a nemfizetők körét. Mindezek eredményeként a PSZÁF adatai alapján jelenleg Magyarországon a legmagasabb a nemfizető hitelek aránya.

A bankok jövedelmezősége alapján is eltérő képet mutatnak a régió országai, ami az NPL rátához hasonlóan ugyancsak a hitelezés fellendüléséhez köthető. Magyarország, Szlovénia, Bulgária és Románia ROE mutatója folyamatosan romlott az elmúlt években, míg Lengyelország, Csehország és Szlovákia számai a válság idején bekövetkező csökkenést követően stabilizálódtak. 2011-ben Magyarország mellett Szlovéniában és Romániában is negatív lett a bankszektor jövedelmezősége. **Azokban az országokban tehát, ahol stabilizálódtak az NPL ráták, ott a jövedelmezőségi ráták csökkenése is megállt.** Magyarországon a rossz portfólióminőség mellett

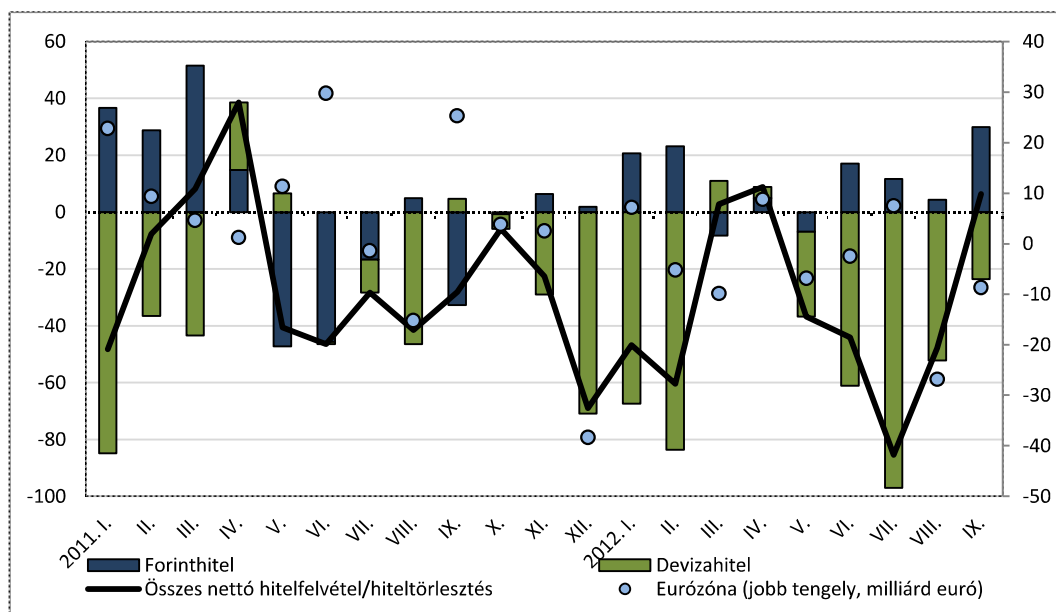
a végtörlesztés és a bankadó is hozzájárult a bankok romló profitabilitásához. Az egyes bankszektorok közötti eltérő jövedelmezőséget erősítheti az is, hogy az adott országok leánybankjai ugyanazon anyabankoknál versengenek a külföldi forrásokért. A jövedelmezőség ugyanis szerepet játszik a források áramlásának alakulásában. Az egyre romló számokat felmutató országokban a külföldi források jelentős mértékű kiáramlását figyelhetjük meg.

A régiót tekintve tehát a szlovén, a román és a magyar bankrendszer mutatnak fel negatív jövedelmezőséget és növekvő nemteljesítési rátát. Emiatt mindhárom országban szükség volt tőkepótlásra, ami azonban Szlovéniában az állam támogatásával valósult meg, miközben Magyarországon és Romániában a külföldi tulajdonosok tőkeemelési segítették a bankokat. A külföldi tulajdon jelenléte azonban egyúttal azt is jelenti, hogy az euróövezet kockázatainak az anyabankokra gyakorolt hatása is befolyással van a hazai leányvállalat működésére. A jobb jövedelmezőségi és eszközminőségre vonatkozó mutatókkal bíró bankrendszerek esetében pedig feltehetően a kedvezőbb hitelezési folyamatok állnak a stabilitás hátterében.

1.3 Vállalati hitelezés

Magyarországon a vállalati hitelezést elsősorban kínálati, a lakossági hitelezést leginkább keresleti tényezők fogják vissza. Bár a vállalati szegmensben a romló üzleti bizalom és a beruházások visszaesése alacsony szinten tartja a hitelkeresletet, a szűk keresztmetszetet mégis a kínálati oldal jelenti. **A bankok hitelkínálatát** egyrészt hitelezési képességük, másrészt **hitelezési hajlandóságuk határozza meg. A hitelezési képességet** meghatározó tőke- és likviditási helyzet **javult az elmúlt hónapokban. A tavalyi év végi végtörlesztéshez fűződő tőkeveszteség az anyabanki pótlásoknak köszönhetően számottevően enyhült. A hitelezési hajlandóság** azonban egyre mérséklődik, ami a szigorodó hitelkondíciókban jelenik meg.

3. ÁBRA: A VÁLLALATOKKAL BONYOLÍTOTT HITELTRANZAKCIÓK SZEZONÁLISAN IGAZÍTOTT ÉRTÉKE (MILLIÁRD FT)

Forrás: MNB, Eurostat

Ennek oka alapvetően abban rejlik, hogy a magas deviza alapú jelzáloghitel-állomány egy magas kockázatokkal bíró hitelszerkezetet hozott létre a bankrendszerben, mely kockázatkerülő magatartást kényszerít ki a bankokból. Emellett a bankrendszer alacsony jövedelmezősége és a bizonytalan jövőbeli gazdasági kilátások is rontják a bankok kockázatt vállalási hajlandóságát. A keresleti és kínálati tényezők mellett a vállalatok válság hatására megváltozott jellemzői is befolyásolja a hitelezési folyamatokat. A makrogazdasági feltételek változásának hatására romlik a vállalatok kockázatosága és hitelképessége, és ezzel csökken azoknak a cégeknek a száma, amelyek megfelelnek a banki hitelezési feltételeknek. Amennyiben javulnak a gazdasági folyamatok, úgy nő a vállalatok értéke, és ezzel hitelképességük is javul, ami pedig a hitelezhető cégek számának növekedését jelenti. **Mindezek következtében a bankszektor jelenleg nem támogatja hitelezéssel a gazdasági növekedést, hanem elmélyíti azt.**

A vállalatok továbbra is nettó devizahitel-törlesztők és nettó forint hitel-feltevők voltak szeptemberben. A növekvő forint hitel-felvételnek köszönhetően ezúttal pozitív lett az összesített egyenleg, szezonálisan igazítva bő 6 milliárd forintnak megfelelő nettó hitelfelvétellel. Ez azonban még nem jelenti a hitelezés fordulatát, a mögöttes tényezők ugyanis továbbra is kedvezőtlenek. A vállalati hitelezést mind keresleti, mind kínálati oldalon a rövid lejáratú hitelek dominálják. **A cégek jellemzően nem terveznek hosszú távú beruházásokat, inkább csak a forgóeszköz-igényüket látják el hitelekkel.** A beruházási aktivitást a lanyha külső és a belső kereslet, valamint a kiszámíthatatlan működési környezet fogja vissza. A bankok számára pedig azért kedvezőbb a rövid lejáratú hitelek kihelyezése, mert azok kockázata alacsonyabb.

1.4 Lakossági hitelezés

A háztartási szegmensben folytatódott a hitelállomány mérséklődése. Szeptemberben az előző hónaphoz képest főként a gépjármű vásárlási és az áruhitel állománya esett vissza. A teljes hitelállomány 1 százalékkal csökkent. Az állomány csökkenésében a késedelmes devizahitelek forintra váltása,³ illetve a forint erősödése is szerepet játszott. A deviza alapú hitelek forintosítását a forint hitel-tranzakciók emelkedése is tükrözi, amiben ugyanakkor az árfolyamgát keretében folyósított gyűjtőszámla-hitelek is megjelennek. A lakosság nettó forint hitel-felvétele így szezonálisan igazítva 12 milliárd forintnak felelt meg, míg a nettó devizahitel-törlesztés 54 milliárd forintot tett ki.

A teljes hitelállomány mérséklődése csökkentőleg hatott a bankszektor hitel/betét arányának alakulására. A végtörlesztés is hatással volt a mutató alakulására a devizahitel-állomány csökkenése által, amit a betétállomány felemésztése és a forint hitel-felvétel valamelyest ellensúlyozott. A környező országokban is mérséklődő hitel/betét arányokat figyelhettünk meg, ám hazánkban a visszaeső hitelezésnek, míg máshol a növekvő betétgyűjtésnek köszönhetően változott a mutató értéke. A bankrendszer erős mérlegalkalmazkodása következtében a

³ 2012. szeptember 15-ig megvalósuló átváltáshoz kapcsolódó követelés-elengedés 30 százaléka a 2012-re fizetendő különadót csökkenti.

hitel/betét arány további csökkenése várható. Ezzel együtt gyorsult a külföldi források visszafizetése, ami régiós összevetésben nem tekinthető egyedinek. A végtörlesztésből származó likviditás azonban hazánkban erősítette a folyamatot, mivel annak egy részét a külföldi források visszafizetésére fordították a bankok.

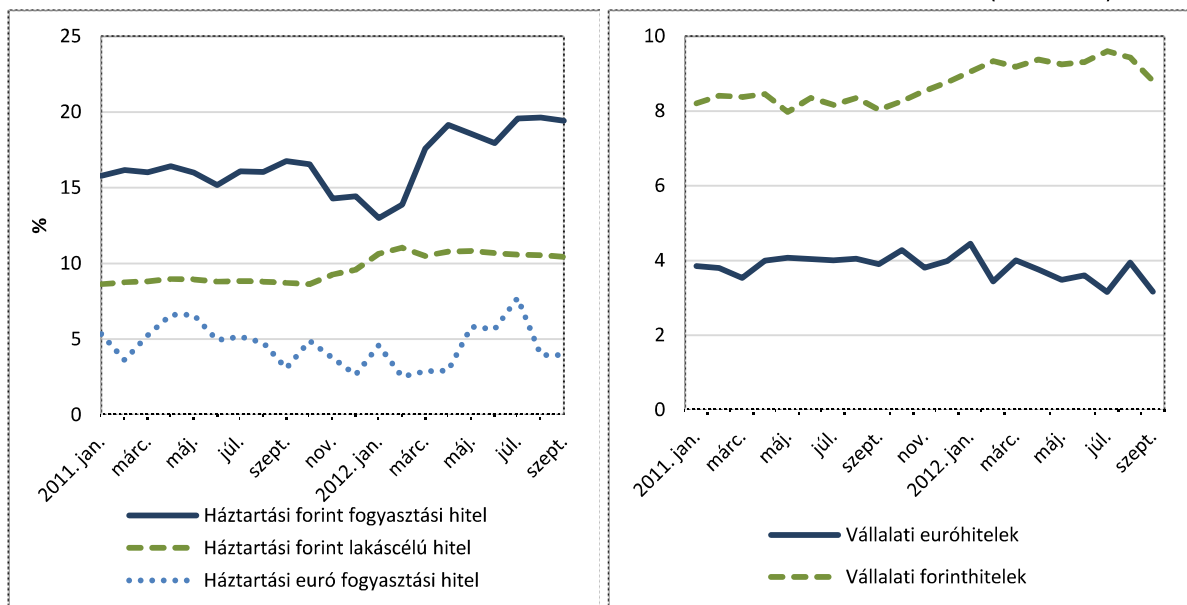
1. A LAKOSSÁGI HITELÁLLOMÁNY VÁLTOZÁSA HITELTÍPUSOK SZERINT

	Személyi hitel	Lakáscélú hitel	Gépjármű vásárlási	Áru és egyéb fogy.-i	Szabad felh. jelzálogh.	Folyó- számla hitel	Egyéb hitel	Összes hitel
szeptember	431	3542	268	41	2301	455	252	7290
1 hónap	-1,4%	-0,9%	-3,1%	-4,5%	-1,1%	0,4%	-1,9%	-1,0%
3 hónap	-5,0%	-2,6%	-7,8%	-7,8%	-3,2%	1,5%	-0,8%	-2,8%
1 év	-16,6%	-21,0%	-4,9%	-20,7%	-13,6%	11,6%	-13,3%	-16,1%

Forrás: MNB

Mind a vállalati, mind a háztartási euró alapú hitelek kamatai csökkentek, ami mögött feltehetően a javuló nemzetközi kockázati környezet, és az alapkamat-csökkentések állnak. Az MNB októberben a gyorsuló infláció ellenére újabb kamatvágást hajtott végre, és ezzel 6,25 százalékra mérséklődött az irányadó kamat szintje. Ezzel augusztus óta három lépésben, összesen 75 bázisponttal csökkent az alapkamat. A Monetáris Tanács meglátása szerint a gyenge belső kereslet tompíthatja a költségsokkok inflációnövelő hatását, és a sokkok közvetlen hatásának lecsengését követően az inflációs cél teljesülni fog. Az a feltételezés, ami a sokkok gyenge másodkörös inflációs hatására vonatkozik, véleményünk szerint a sokkoknak az inflációs várakozásokra gyakorolt emelő hatása miatt kockázatokat rejt magában. **A Tanács közleménye szerint abban az esetben kerülhet sor további kamatcsökkentésre, amennyiben a pénzügyi piaci folyamatok továbbra is kedvezőek maradnak, és a középtávú inflációs kilátások összhangban állnak a 3 százalékos céllal.**

4. ÁBRA: A HÁZTARTÁSOK ÉS A VÁLLALATOK HITELKÖLTSÉGEINEK ALAKULÁSA (SZÁZALÉK)

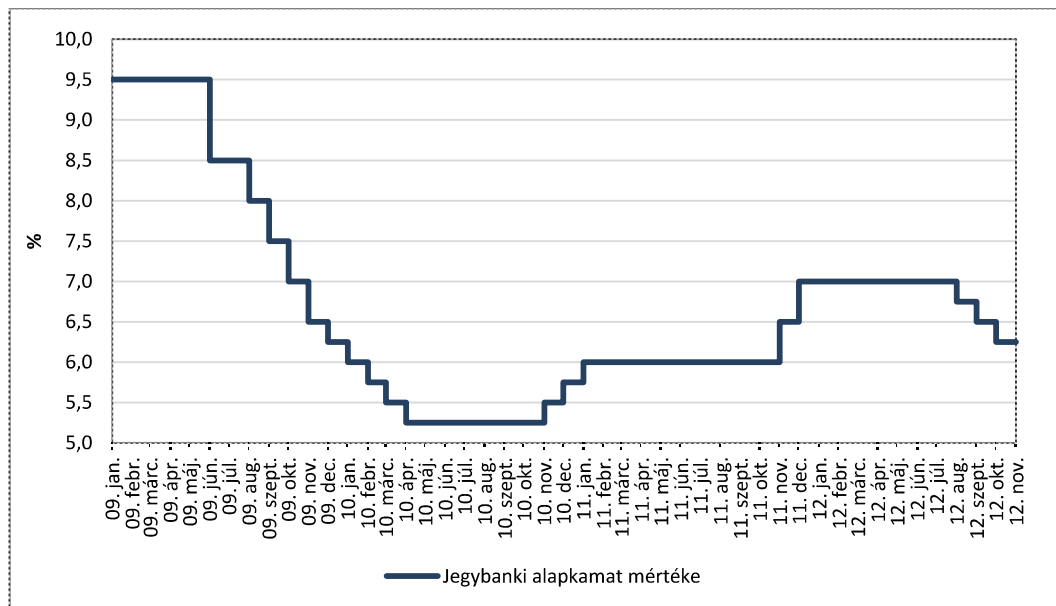

Forrás: MNB

A hitelkamatokra gyakorolt mérséklő hatást tekintve az alapkamat-csökkentés főként a vállalati hitelek árában jelenhet meg. A fennálló hazai vállalati hitelállománynak nagyjából a fele forint alapú, és a lakossági hitelekkel ellentétben a vállalati hiteleket a referenciakamathoz kötött kamatozás jellemzi. Ennek köszönhetően az állomány nagy részére vonatkozóan 6 hónapon belül átárazódik a kamatszint. Mivel ezeknél a hiteleknel a futamidő alatt rögzítve van a felár, így a jegybanki kamatcsökkentések néhány hónap késéssel megjelennek a teljes hitelkamat szintjében.

Az MNB kifejtette legfrissebb stabilitási jelentésében, hogy **a bankok az alacsony jövedelmezőségre a lakossági devizaalapú jelzáloghitelek kamatmarzsának szélesítésével reagálnak**. Bár április 1. óta az újonnan nyújtott hitelek kamatozása már csak referenciakamathoz kötött lehet, a meglévő hitelállomány nagy részén nem érvényesült az új szabály. A korábban folyósított hitelek esetében ugyanis csupán a szerződésmódosítás lehetőségét kellett felkínálniuk a bankoknak. Mivel az ügyfeleknek csak csekély része élt ezzel a lehetőséggel, így a bankok árazási ereje továbbra is fennmaradt. Egyfelől kedvezőnek tekinthetjük azt, hogy a bankok képesek a kamatmarzs szélesítésével elnyelni veszteségeiket és fenntartani működésüket, másfelől viszont hosszú távon mindez növekedési áldozatot jelent. A jól teljesítő ügyfelek kamatainak emelése növeli a törlesztőterheket, ami a portfólió további romlását eredményezheti. A törlesztőrészek emelkedése a háztartások rosszabb jövedelmi helyzetéből fakadóan a gazdasági növekedést is visszafogja. Bár az újonnan kibocsátott lakossági hitelek gyakorlatilag teljes mértékben forint alapúak, és jelentős részük referenciakamathoz kötött, az új hitelezés mértéke elenyésző. A növekedési áldozat veszélye mellett a kontraszelekció lehetősége is fennáll, mely szerint a kamatok emelkedése esetén a racionális ügyfelek nem vesznek fel kamatot, és csak a kevésbé megbízható ügyfelek maradnak a rendszerben.

5. ÁBRA: A JEGYBANKI ALAPKAMAT ALAKULÁSA

Forrás: MNB

A lakossági hitelek kamatainak év eleje óta bekövetkezett emelkedése a végtörlesztéshez kapcsolódó hitelfeltétel-szigorításhoz köthető, mivel az kockázatosabbá tette a lakossági

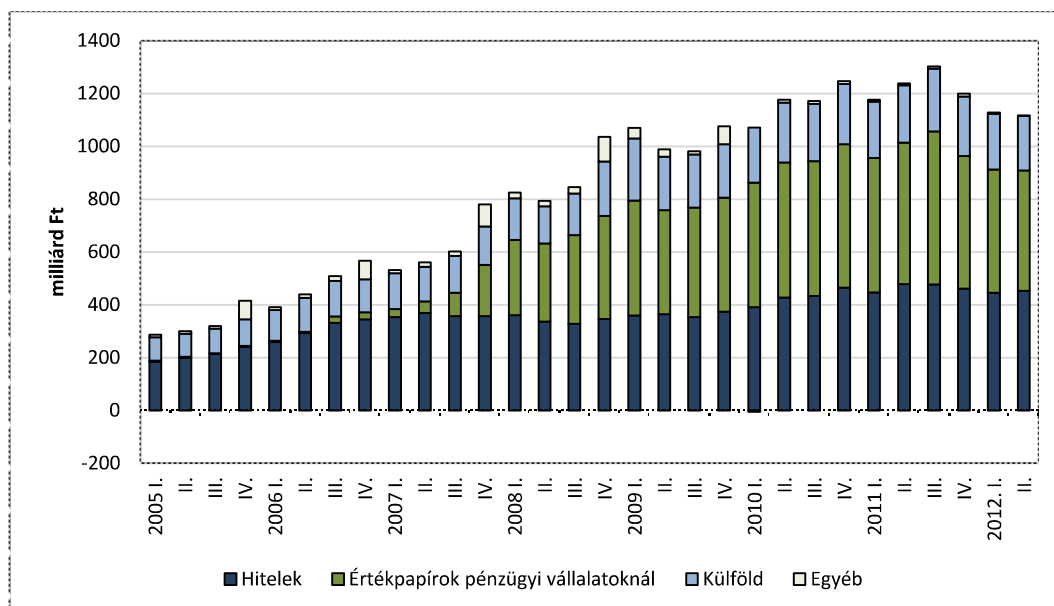
hitelállományt. A következő időszakban azonban már a hitelkondíciók enyhítése várható, amiben az állami kamattámogatás is szerepet játszik. A hitelkeresletet meghatározó tényezők ugyanakkor továbbra is kedvezőtlenek. A gazdasági környezet romlása, a reálbérek csökkenése és a visszaeső fogyasztás a háztartások jövedelmi helyzetének romlásáról tanúskodnak. Ezen felül a bankrendszer magasabb adóterhelése is a hitelezés ellen hat. Az MNB legfrissebb előrejelzése szerint 2015-ig sem a vállalati, sem a lakossági hitelezésben nem várható fordulat.

2 Az önkormányzati adósság rendezése

Az önkormányzatok adóssága 2006 és 2008 között jelentős mértékben bővült, mely során az alacsony kamatszint miatt nagyarányban vettek fel az egyes települések deviza alapú hitelt. A jelentős mértékű hitelfelvétel tartalékolási motívummal, illetve a törvényi hitelfelvételi korlátok szigorításától való félelemmel is magyarázható. Emellett szerepet játszott az EU által meghirdetett támogatási programokhoz szükséges önerő előteremtésének igénye. **A bankok részéről pedig az éles verseny és a keresztértékesítési lehetőségek** (tanácsadás, pénzforgalmi szolgáltatások, EU-pályázatok stb.) **okozták a túlzott hitelezési hajlandóságot.**

Az MNB 2008-ban végzett felmérése⁴ alátámasztotta, hogy az adósság felfutásának idején éles verseny alakult ki a bankok között az önkormányzati szegmensben. Felismerve a helyzetet, az önkormányzatok erős alkupozíciójukból fakadóan számukra kedvező hitelfeltételekkel jutottak a kölcsönökhöz. **Mindez alacsony kamatszintet, hosszabb futamidőt és tőketörlesztési haladékot eredményezett.** Eközben **a hitelcélok meghatározása is bizonytalanabb lett, ami a folyósított összegek felhasználásának ellenőrzését nehezítette a bankok számára.** A rövid határidők és a hiányos ügyféladatok miatt **a bankoknak nem volt idejük és lehetőségük körültekintő ügyfél- és ügyletminősítésre.** Az önkormányzatok jövőbeli pénzáramait nagyfokú bizonytalanság övezte, és a fedezettség aránya alacsony volt. A problémák ellenére a bankok alacsonynak ítélték meg az önkormányzatok hitelezésének kockázatait azok működési folytonossága miatt, azok ugyanis a magánszektorral ellentétben nem válhatnak teljesen fizetéseképtelenné, és teljes felszámolás sem következhet be.

6. ÁBRA: AZ ÖNKORMÁNYZATI ADÓSSÁG ÖSSZETEVŐINEK ALAKULÁSA

Forrás: MNB

⁴ Homolya Dániel, Szigel Gábor (2008): „Önkormányzati hitelezés – kockázatok és banki viselkedés”, MNB-Szemle, 2008. szeptember

Az adósság növekedésével párhuzamosan a betétek szintje is emelkedett, amit azonban 2012-től elkezdtek felélni az önkormányzatok. A szektor bankokkal szembeni nettó pozíciója a forint gyengülése következtében is jelentős mértékben romlott. Ennek eredményeként a teljes adósság egészen 1300 milliárd forintig emelkedett. Az önkormányzatok által a hitelintézetektől igényelt forrásoknak nagyjából a fele a bankok által lejegyzett hosszú lejáratú kötvények kibocsátásával valósult meg. Ennek elsősorban technikai jelentősége volt, mivel az önkormányzatoknak nem kellett rá közbeszerzést kiírniuk, a banki ügyfélkezelés szempontjából azonban lényegében nem különbözik a hitelügylettől. Mindazonáltal szerepet játszott a hosszabb futamidő és a projektcél hiányának elterjedésében. A válság előtt igényelt adósság nagy részének 4-5 éves türelmi ideje 2013-ban fog lejárni, vagyis az önkormányzatok nagy részének jövőre el kell kezdeniük törleszteni, forrásokkal azonban nem rendelkeznek. A fizetési képességet rontja az is, hogy jövőre csökkenni fog az állami támogatás mértéke. **Bár jelenleg a háztartási és a vállalati szegmenshez viszonyítva alacsony az önkormányzati szegmens nemteljesítő portfóliója, de a türelmi idő lejáratát követően növekvő arányra számíthatunk.** Eközben a hitelintézetek által képzett értékvesztés aránya alacsonynak tekinthető, ugyanakkor a kormányzati intézkedések érdemben javíthatják a bankok önkormányzati követeléseinek mutatóit.

Október végén a Kormány bejelentette az önkormányzati adósság egy részének állami átvállalását. A tervek szerint az ötezer főnél kisebb lakosú települések adósságállományát teljes egészében, míg az annál nagyobb települések adósságának átlagosan 40 százalékát vállalja át a központi kormányzat. A nagyobb települések esetében az átvállalás mértéke az egy főre jutó helyi adóbevételek alapján kerül megállapításra úgy, hogy a rosszabb helyzetben lévő önkormányzatoknak nagyobb mértékű segítség jusson. A részleges átvállalás 283 önkormányzatot érint, melyek összesen 515 milliárd forint támogatásban részesülnek. Az ötezer főnél kisebb települések (1673 önkormányzat) összes adóssága 97 milliárd forint, vagyis a Kormány összes idevonatkozó kiadása 612 milliárd forint lesz, mely nagyjából a felét teszi ki az önkormányzatok teljes adósságának. Az államadósság ezáltal nem fog nőni, mivel az önkormányzati adósság jelenleg is része az államadósságnak.

A Kormány már korábban is tett lépéseket az önkormányzatok adósságának rendezése ügyében. 2011 végén nagyjából 170 milliárd forintnak megfelelő tartozást vett át a legrosszabb helyzetben lévő megyei önkormányzatoktól. Ezt követően idén januárban az önkormányzatok hitelfelvételi lehetőségeit szigorító szabályozás lépett érvénybe, mely alól azonban többféle hiteltípus is kivételt képez (pl. éven belüli lejáratú hitelek). Az önkormányzatok hitelfelvételéhez a jövőben kormányzati engedély lesz szükséges. A Kormány abban az esetben járul hozzá az ügyletnek, amennyiben az az önkormányzat törvényben meghatározott feladatának ellátásához szükséges kapacitás létrehozását eredményezi; illetve a fizetési kötelezettség mértéke éves szinten nem haladja meg a saját bevételeinek 50 százalékát. Az adósságot keletkeztető ügylet engedélyezésénél ezen felül az önkormányzatok és az állam adósságának mértékére gyakorolt hatás is döntő szempont. A bankok részéről pedig fontos lenne, hogy körültekintően végezzék el

az ügyfél- és ügyletminősítést ezen üzletágban is, amivel az erkölcsi kockázat, így a jövőbeli államháztartási kockázat is elkerülhető.

Az adósságok újratermelődését akadályozó intézkedés mindenesetre kedvező lehet a bankok számára. **A kockázatok mérséklődésével** ugyanis **csökkenhet a céltartalék-képzés, és a portfóliótisztulás is a jövedelmezőség javulását eredményezheti.** A bázeli tőkeszabállyal összhangban az állammal szemben fennálló kitettséghez rendelt kockázati súlyok alacsonyabbak az önkormányzati kitettséghez tartozónál, ami tőke felszabadulását jelenti a hitelintézeteknél. Amennyiben azonban az állam egy nagyobb mértékű (piaci vélemények szerint 20-25 százaléktól) diszkontot róna a bankokra a kockázati megítélés alapján, az vélhetően jelentős mértékű veszteséget okozna a bankszektorban. Piaci vélekedések szerint fennáll a veszélye annak, hogy a hitelminősítők részleges államcsődnek tekintsek, amennyiben önkényesen, és nem egyeztetések révén határoznák meg az adósság visszafizetése során alkalmazandó diszkontot. Egy bizonyos határig a bankok számára is megérné a részleges adósságleírás, az ugyanis a céltartalékok egy részének felszabadulásával járna.